

پیامدهای تحریم روسیه برای صنعت نفت، گاز و پتروشیمی ایران

کشور روسیه به عنوان پنجمین شریک بزرگ تجاری اروپا، ۳۷.۳ درصد از کل تجارت با اتحادیه اروپا را در اختیار دارد. این کشور یکی از بزرگترین صادرکننده نفت جهان بوده و در میان سه تولیدکننده اول جهان به همراه آمریکا و عربستان سعودی قرار دارد. طبق آمار آژانس بین المللی انرژی، این کشور روزانه هفت تا هشت میلیون بشکه نفت و فرآورده های نفتی صادر می کند که حدود نیمی از آن به اتحادیه اروپا می رود. در حال حاضر ۲۶ درصد از نفت اروپا و ۴۰ درصد از گاز مورد استفاده این قاره از روسیه تامین می شود، این در حالی است که این کشور در نظر داشت تا با ساخت خط لوله نورد استریم ۲، میزان صادرات گاز بیشتری داشته باشد که با مخالفت جدی آمریکا روبه رو شد. بنا بر اعلام بانک مرکزی روسیه در سال ۲۰۲۱، مجموع صادرات این کشور ۴۸۹.۸ میلیارد دلار بالغ گردید که از این میزان سهم نفت، ۱۱۰.۲ میلیارد دلار و فرآورده های نفتی ۶۸.۷ میلیارد دلار بود و سهم فروش گاز طبیعی از طریق خط لوله به ۵۴.۲ میلیارد دلار رسید.

درآمد حاصل از صنعت پتروشیمی کشور روسیه ۸ درصد اقتصاد (۱.۵ درصد تولید ناخالص داخلی) این کشور را تشکیل می دهد. پلی اتیلن ها، متانول، پلی پروپیلن، سایر پلی الفین ها، کودهای شیمیایی، پلی استایرن، اسید سولفوریک، پلی وینیل کلراید و سایر پلی الفین های هالوژنیزه از جمله مهم ترین تولیدات صنعت پتروشیمی روسیه می باشد. صادرات اصلی محصولات پتروشیمی این کشور شامل کودهای شیمیایی، مواد پلیمری، آمونیاک و متانول می باشد، اگر چه در این زمینه واردکننده نیز می باشد. این کشور به دلیل جایگاه برتر خود در تولید انواع کودهای پتاس، نیتراته و فسفات به بزرگترین صادرکننده کود اوره به کشور برزیل به عنوان چهارمین مصرف کننده بزرگ کود در دنیا (با سهم ۳۲ درصدی از واردات کل این کشور) می باشد. کشور روسیه با هدف جذب سرمایه گذاری بیش از ۴۰ میلیارد دلار تا سال ۲۰۳۰، با اتخاذ سیاست های برقراری یارانه و مشوق های مالیاتی، سعی در حمایت از تولیدکنندگان و جذب سرمایه گذاری داخلی و خارجی در این بخش دارد. آمارها بیانگر روند رو به رشد سرمایه گذاری در صنعت پتروشیمی روسیه در ۱۵ سال گذشته به استثنای سال ۲۰۰۹ می باشد. به طوری که سرمایه گذاری در بخش تامین تجهیزات پتروشیمی در فاصله سالهای ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۲ با رشد چشمگیر ۳۶۰ درصدی روبرو بوده است. این نکته حائز اهمیت است که کشور روسیه درصدد اجرای برنامه ساخت شش پروژه بزرگ پتروشیمی در مناطق مختلف روسیه (بخشی از استراتژی انرژی ۲۰۳۰ روسیه، تصویب شده توسط وزارت انرژی روسیه در سال ۲۰۱۲) می باشد که هر خوشه پتروشیمی دارای مجموعه ای از تولید الفین ها و تولیدات میانی و پایین دست خواهد بود. دو مشکل اصلی در صنعت پتروشیمی روسیه کماکان تکنولوژی قدیمی و استهلاک بالا است که منجر به حجم تولید پایین مواد پتروشیمی در روسیه گردیده است. اگر چه تحریم های ایالات متحده و اتحادیه اروپا به طور مستقیم بر صنعت پتروشیمی روسیه اثر نمی گذارد، اما همچنان منجر به محدودیت در واردات فن آوری های مختلف، تجهیزات و مواد اولیه مورد استفاده در تولید پتروشیمی روسیه می گردد.

تحریم روسیه منجر به کاهش میزان عرضه انرژی به اروپا، افزایش قیمت نفت، گاز و سپس برق و بنزین در جهان گردید که پیامد دیگر آن افزایش نرخ تورم (۹.۱ درصد طی ۱۲ ماه گذشته منتهی به ژوئن ۲۰۲۲)، افزایش قیمت بنزین (۶ دلار در هر گالن) و کاهش شدید قدرت خرید مردم در غرب از جمله خود آمریکا خواهد شد. قیمت هرمگاوات ساعت برق در آلمان (به عنوان شاخصی برای اروپا) در ابتدای تابستان ۲۰۲۲ از ۸۳ دلار در سال ۲۰۲۱ به ۳۳۴ دلار و در فرانسه به ۳۷۷ دلار در هر مگاوات رسید. این نرخ، بالاترین هزینه برق در تاریخ این قاره است که با افزایش مصارف گرمایشی منازل در زمستان، انتظار افزایش شدید قیمت های انرژی دور از ذهن نمی باشد. افزایش قیمت ها در حالی است که کشورهای قاره اروپا مانند فرانسه، انگلیس و آلمان که سلاح رایگان برای اوکراین ارسال کردند هم مجبور شدند بودجه نظامی خود را از بیم انتقام احتمالی مسکو

افزایش دهند که این موارد در کنار افزایش قیمت حامل‌های انرژی و تورم ناشی از آن، به کاهش بودجه رفاهی مردم و نیز افزایش هزینه‌های زندگی آنان در کل قاره منجر شده است.

در ادامه تنش‌های روزافزون بین روسیه و کشورهای اروپایی بر سر عملیات نظامی روسیه در اوکراین، وزرای انرژی کشورهای اتحادیه اروپا بر سر چارچوب طرح کاهش مصرف گاز به توافق سیاسی دست یافتند. براساس این توافق، کشورهای اروپایی به منظور کاهش وابستگی به سوخت و انرژی روسیه، از آگوست ۲۰۲۲ تا مارس ۲۰۲۳، مصرف گاز خود و در نتیجه واردات گاز از روسیه را به میزان ۱۵ درصد کاهش می‌دهند. در سوی مقابل شرکت گازپروم روسیه به عنوان بزرگ‌ترین تأمین کننده انرژی اروپا، اعلام کرد که صادرات گاز به اروپا را تا ۲۰ درصد ظرفیت تولیدی خود کاهش داده است.

تلاش اروپا برای تأمین انرژی

اروپا درصدد است تا بدون دادن امتیاز، اول ونزوئلا را به بازار انرژی بازگرداند، سپس واردات نفت و گاز از هر کشوری به هر مقداری هر چند ناچیز را در اولویت قرار دهد. امید اتحادیه اروپا به عربستان است، ولیکن در بهترین شرایط آن کشور نمی‌تواند برای امسال جایگزین انرژی وارداتی اروپا از روسیه باشد. صنعت نفت ونزوئلا هم به دلیل سال‌ها تعطیلی، توان تولید موثر در بازار را ندارد. شایان ذکر است اروپا نمی‌تواند به دلیل فرسودگی برخی از نیروگاه‌های اتمی، امید چندانی به برق اتمی داشته باشد. به ویژه آن که ۴۰ درصد تولید اورانیوم جهان هم در اختیار کشور قزاقستان است که از متحدان روسیه طبقه بندی می‌شود.

پیامدهای تحریم روسیه و کاهش عرضه انرژی به اروپا

• از مهم ترین پیامدهای تحریم روسیه می‌توان به تضعیف جایگاه جهانی دلار، کاهش اعتبار سامانه پیام رسان بانکی (سوئیفت) و افزایش ارزش روبل روسیه اشاره کرد. سامانه پیام رسان مالی روسیه (SPFS) و چین (CIPS) و اتصال آنها به سپام (SEPA) ایرانی و فعال شدن سامانه پیام رسان مالی کشورهای بریکس از مهمترین تمهیدات برای مقابله با خطر قطع دسترسی بانک‌های روسیه به سامانه سوئیفت بوده است.

از جمله اقدامات روسیه برای کاهش وابستگی به دلار، افزایش ارزش روبل و تشدید فشار به آمریکا و اروپا می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- صادرات انرژی این کشور به ارز ملی (روبل)
- استفاده از کارت اعتباری UnionPay چین در روسیه و کارت میر روسیه در چین برای مبادلات تجاری
- استفاده از ارزهای محلی برای مثال در معاملات نظامی با کشور هند
- سیاست حذف تدریجی دلار از صندوق ثروت ملی این کشور و تنوع بخشی به آن در راستای حذف کامل دلار و کاهش میزان پوند و افزایش سهم طلا
- بررسی استفاده از رمز ارزها در تجارت جهانی

• کشور روسیه بزرگترین صادرکننده نفت به اروپا است و در سال ۲۰۲۰ معادل ۲۶ درصد از واردات نفت اتحادیه اروپا را تامین نموده است. کشورهای هلند، آلمان و لهستان بزرگترین واردکنندگان نفت روسیه در اروپا هستند. اگر چه اتحادیه اروپا در خصوص اعمال مجازات مشابه علیه نفت و گاز این کشور هنوز به توافق جمعی نرسیده است، بسیاری از خریداران اروپایی به تحریم خودخواسته دست زده اند که منجر به تخفیف قابل توجه نفت اورال روسیه گردیده است. در حال حاضر شرکت هایی نظیر شل، انی و اکوئینور داوطلبانه خرید نفت روسیه را متوقف کرده اند. در این میان کشور یونان که حدود ۱۸ درصد از واردات نفتش به روسیه وابسته است، قرارداد خرید نفت بیشتر از عربستان سعودی را در دستور کار قرار داده و کشورهای لهستان و سوئد نیز نفت دریای شمال را جایگزین نفت روسیه کرده اند. ضمن آن که استرالیا، انگلیس، کانادا و آمریکا که وابستگی کمتری به نفت روسیه دارند، خرید نفت روسیه را در واکنش به حمله نظامی مسکو به اوکراین ممنوع کرده اند. طبق محاسبات موسسه مطالعات انرژی آکسفورد، تحریم های مستقیم با محدود کردن تولید روسیه می تواند قیمت های جهانی نفت را افزایش دهد.

• در بحبوحه کمبود عرضه گاز و محدودیت زیرساخت اروپایی برای واردات گاز طبیعی مایع، به نظر می رسد تمایل اتحادیه اروپا برای جایگزین کردن نفت در مقایسه با گاز افزایش خواهد یافت، ولیکن با توجه به سیاست افزایش تدریجی تولید نفت اوپک پلاس، مطابق با بررسی های آژانس بین المللی انرژی، علی رغم وجود ظرفیت مازاد تولید در بعضی از تولیدکنندگان خارج از روسیه، عرضه کنندگان نفت تمایل اندک برای عرضه فوری نفت به بازار را نشان می دهند.

• اتحادیه اروپا متعهد شده است واردات سوخته های فسیلی روسیه را نیز تا سال ۲۰۲۷ متوقف کند. سیاستگذاران اتحادیه اروپا درصدد اتخاذ سیاست های اقلیمی شامل ممنوعیت خودروهای جدید سوخت فسیلی تا سال ۲۰۳۵ هستند. انتظار می رود این سیاست، مصرف نفت اتحادیه اروپا را تا سال ۲۰۳۰ به میزان ۳۰ درصد در مقایسه با سطح سال ۲۰۱۵ کاهش دهد.

• اقتصادهای بزرگی همچون چین، هند، آفریقای جنوبی و آرژانتین با تقاضای بالای انرژی حاضر به تحریم مسکو نشدند. هند در میان خریدارانی بوده که از زمان آغاز حمله نظامی روسیه به اوکراین، خرید نفت ارزان روسیه را افزایش داده است. کشورهای آفریقایی و آسیایی همچون قبل خریدار سلاح و غلات از روسیه می باشند، در مجموعه ناتو، ترکیه و مجارستان نیز حاضر به تحریم روسیه و همکاری با آمریکا نشدند.

تحریم روسیه و فرصت های پیش رو برای ایران

۱. افزایش قیمت گاز در اروپا و بحران تامین آن می تواند نقش ایران را به عنوان یکی از اصلیتترین دارندگان منابع گازی در جهان پررنگ تر نماید و حتی در صورت ایجاد زیرساختهای لازم آغازگر راهی برای رساندن گاز ایران به اروپا، اهرمی برای کاستن از فشار غرب، عامل متوازن ساز قدرت به نفع تهران و برجسته کننده نقش ایران به عنوان تامین کننده انرژی اروپا باشد. ایران می تواند از فرصت پیش رو برای بالابردن قدرت چانه زنی در مذاکرات بین المللی مانند برجام نیز حداکثر استفاده را نماید.

۲. گاز طبیعی ماده اولیه برای تولید کودهای نیتروژنی مانند آمونیاک، اوره و نیترات است. افزایش قیمت گاز منجر به افزایش قیمت کود می گردد که با توجه به حجم مناسب تولید کشور در این زمینه منجر به گشایش بازارهای جدید اوره برای ایران مانند برزیل و در نتیجه رشد در آمد ارزآوری ایران گردد.

۳. افزایش تقاضا برای نفت به دلیل تمایل اتحادیه اروپا برای جایگزینی آن با گاز و عرضه ناکافی آن در سطح بین المللی می تواند فرصت بسیار ارزنده ای برای کشور ما برای تسخیر بازارهای موجود و افزایش سهم صادرات جهانی خود باشد. هرچند که این فرصت در بلند مدت می تواند تحت تاثیر ظهور انرژی های پاک و سیاست های جهانی در راستای کاهش استفاده از سوخت های فسیلی قرار گیرد.

۴. تحریم روسیه می تواند زمینه ساز توسعه همکاری های بین ایران و روسیه در حوزه پتروشیمی در زمینه های صدور دانش فنی، صادرات محصولات پتروشیمی، فروش تجهیزات مورد نیاز صنایع پتروشیمی روسیه و افزایش سرمایه گذاری های مشترک بوده و علاوه بر آن خطوط ترانزیتی کشور روسیه اعم از دریایی، ریلی و جاده ای جهت انتقال محصولات پتروشیمیایی در شرایط فعلی تحریم برای کشور ما می تواند کارساز باشد.

۵. در حوزه صنعت پتروشیمی، انقباض اقتصاد روسیه و جنگ این کشور با اوکراین، می تواند نقش جهانی ایران در زمینه صادرات متانول، پلی اتیلن، پلی پروپیلن، اوره، آمونیاک، پلی استایرن و PVC را در حوزه کشورهای CIS، ترکیه، کشورهای آسیایی و اروپایی افزایش دهد که از این طریق کشور ما می تواند در قالب سیاست های نفوذ به بازارهای جدید و گسترش بازارهای موجود بر درآمدهای ارزی خود بیافزاید. ضمن این که گشایش بازارهای جدید صادرات انرژی در سطح اروپا می تواند سرآغاز صادرات محصولات پتروشیمی ایران به بازارهای جدید نیز باشد.

منابع:

۱. گزارشات و مستندات امور بین الملل

- <https://www.mehrnews.com>
- <http://www.irdiplomacy.ir>
- <https://www.farsnews.ir>
- <http://prb.iauctb.ac.ir>
- <https://www.magiran.com>
- <https://www.isna.ir>
- <http://m.af.powderedlactulose.com>

تهیه و تنظیم: فاطمه اروجی